

Pelayo Martínez Paricio.

Apunts a una biografia

Rosa M. Gil i Torf

Pelayo Martínez Paricio va néixer a Figueres el 15 d'octubre de 1898. El seu pare, Pelayo Martínez de Aloy, era metge i molt afecionat a les arts, especialment a tot el relacionat amb el món egipci. Ell mateix havia dissenyat l'aspecte de la casa natal de l'arquitecte i part del seu mobiliari, inspirant-se en l'estètica que havia descobert durant un viatge a Egipte amb el seu pare.

Pelayo Martínez va començar els seus estudis bàsics a l'Escola de Sant Vicenç de Paül de Figueres, un centre on a l'època hi assistien els fills de les famílies més humils de la ciutat. Més endavant va cursar els estudis de batxillerat a l'Institut de Figueres, on va assistir a les classes de professors com Gabriel Alomar i Joan Núñez. Amb aquest darrer cultivà la seva afeció al dibuix, que anys més tard el portà a la Universitat.

L'any 1914, quan tenia setze anys, va ingressar a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Allà trobà de companys Joaquim Moragas Ixart i Raimon Duran Reynals. Sis anys més tard, el 1920, aconseguí el títol, i esdevingué, amb vint-i-dos anys, l'arquitecte més jove d'Espanya.

El retorn a Figueres representà el retrobament dels amics i de l'activitat de la ciutat. En primer lloc va haver de completar el servei militar. Destacat al batalló de San Quintín del castell de Sant Ferran de

Casa natal de Pelayo Martínez
al carrer de Sant Pau de Figueres.

Maria Paricio
Catalina

AHCOAC. DE GIRONA. FONS PELAYO MARTÍNEZ

El Dr. Pelayo Martínez i Catalina Paricio, pares de l'arquitecte.

Figueres, fou mobilitzat pels fets de l'Annual i destinat a Tetuan. Allà va poder conèixer l'arquitectura del nord d'Àfrica, i fins tot rebé l'encàrrec de la restauració del palau de S.A. Imperial El Jalifa a Tetuan, fet que sens dubte deixà petja en la seva producció posterior. En són exemples els dos projectes no realitzats del Palau de la Llum i Palau del Sol per a l'Exposició Internacional, que tampoc es va fer realitat, algunes composicions de façanes i un nombre representatiu de cases d'estiueig organitzades entorn a un pati central, tancat a l'exterior, on transcorre la vida familiar.

Finida l'etapa africana, l'any 1921, Pelayo Martínez va reprendre la seva activitat professional, tant a la seva ciutat, Figueres, com a Barcelona, de la qual no es desvinculà mai.

Des del principi, observant les tipologies dels seus projectes, podem esbrinar el que fou una constant de l'obra de Pelayo Martínez: la seva capacitat d'adaptar-se a les necessitats de cada encàrrec, de cada client i fins i tot de cada circumstància històrica. Una forma de nedar en la Gorga Blava de la vida.

El primer Pelayo, el dels anys 20, projectava les cases noucentistes de les classes benestants de Figueres (Galter, Pagés, Comet), més properes a l'entorn social dels pares, i també dissenyava tombes i panteons, com les que trobem al cementiri de la ciutat dedicades a la família Avellana, Guillamet, Salleras, Ventura, Adela Melis i Frederic Marès. A Barcelona s'implicà de ple en l'efervescència constructiva de l'Exposició Internacional del 29, i juntament amb el seu company de despatx, Raymon Duran Reynals, presentà un projecte per al concurs del Palau de la Llum i del Palau del Sol i aconseguiren l'encàrrec del Palau de les Arts Gràfiques.

El 1925 va ser cridat a ocupar interinament la plaça d'arquitecte municipal de Figueres. Cal recordar que el seu titular, Ricard Giralt Casadesús, havia estat retirat del càrrec durant tres anys, a causa de les seves desavinences amb el govern de la Dictadura de Primo de Rivera. Una de les obres més emblemàtiques del Pelayo Martínez d'aquest període fou l'escalinata del parc, de 1926.

L'afaire del vestíbul de l'Estació de França

«Quedava poc temps per a la inauguració de l'Exposició i els homes forts de la Cia M.Z.A. passaven moments difícils perquè veien que no podrien rebre amb la dignitat deguda, el gran número de visitants que ens havien de venir a veure. Tenien acabades les obres d'estructura del Nou Edifici com

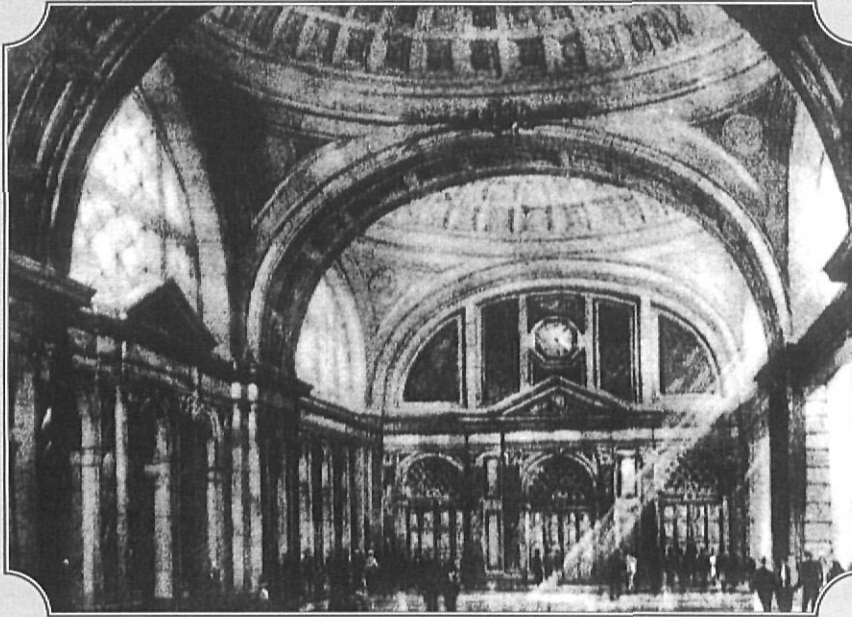
també els hangars de protecció de les vies, més no tenien res referent a la decoració interior. La camisa no els tocava a la pell. Havien convocat per a la decoració un concurs restringit entre arquitectes barcelonins de prestigi reconegut, entre els quals s'hi comptava el Sr. Nebot que llavors era Conseller de Foment i feia l'or-

denació de la Plaça de Catalunya i no hi va haver cap projecte que els fés el pes. Un dia, D. Amadeo Maristany es lamentava d'aquesta contrarietat estant present D. Francesc Ribas, Gerent de la coneguda firma "Ribas i Pradell" d'un sòlid prestigi en el ram de la construcció [...] el fill de D. Francesc era llavors deixeble meu. [...] El pare Ribas venia sovint al meu estudi del C. de Mallorca que jo compartia amb en Raymon Duran Reynals (a.c.s.) i es quedava embadalit davant les aquarel·les que aquest pintava per encàrreg del Comitè de Propaganda de l'Exposició; per altra part era un fervent admirador i partidari del nou material de terra-cuita que posàvem a Montjuïc, motiu que el varen portar a creure que nosaltres podríem resoldre el cas M.Z.A. ens ho va proposar i varem

respondre afirmativament. [...] ens varem abocar sobre el treball amb il·lusió i entusiasme que és de suposar, donant fi al mateix en breu temps, quan el projecte de decoració del Gran Vestíbul i del Restaurant va estar llest, va venir a buscar-lo un dibuixant de l'oficina tècnica de M.Z.A. un dia que em tocava

ésser a Figueres i En Duran li va entregar. En arribant de nou a Barcelona En Raymon em va dir el que havia passat i al preguntar-li si l'havia firmat i contestarme que no, li vaig dir: ja t'en pots anar el més prompte millor a l'Estació de França, que et tornin el Projecte i el firmarem, no fos

cas que ens fessin una mala passada. Va tornar al nostre Estudi sense el Projecte. Els "Grans", els Tècnics Responsables varen negar la nostra paternitat del Projecte, li varen dir que havíem actuat només com a delineants, seguint les directrius que ell ens havien donat: completament falç. Varem acudir seguidament el Pare Ribas, el nostre "Padrí" i única persona que creïem ens podia salvar la situació. Li va faltar temps per anar a veure els "grands" que no varen canviar pas l'actitud presa, no donant el braç a torcer. A l'endemà el pare Ribas moria a causa d'un infart de miocardi».

Vestíbul de l'estació de França de Barcelona.
Projecte de Pelayo Martínez i Raymon Duran

»Pelayo Martínez, currículum enviat a Josep Pla. 1976.

AHCOAC. Fons Pelayo Martínez

A final del mateix 1925 també oficialitzà el seu càrrec com a arquitecte municipal de la Bisbal, que va exercir tota la seva vida fins a la seva jubilació, l'any 1970. En ambdues poblacions projectà equipaments i infraestructures i també donà curs als encàrrecs privats que rebia de clients de tot l'Empordà. Anys més tard, quan el turisme esdevingué el fenomen socioeconòmic que ha marcat el nostre segle XX, la Bisbal esdevingué la plataforma d'operacions per a tots els projectes turístics que desenvolupà el seu nucli d'acció a nivell d'obra urbana a la ciutat i també a nivell d'equipaments i segones residències en tota la zona costanera de l'Empordà.

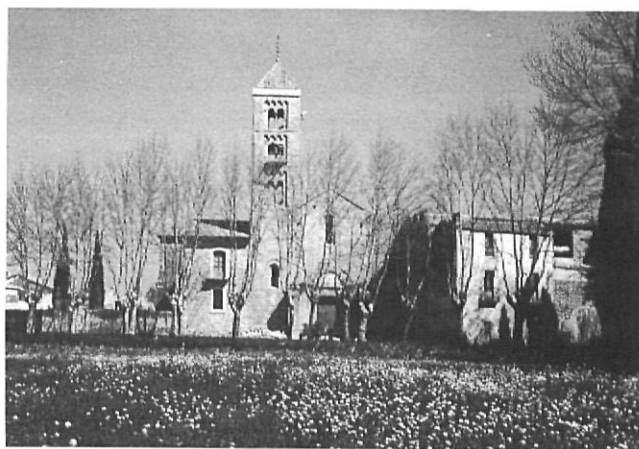
Era arquitecte municipal de la Bisbal i treballava al mateix temps en els projectes de pavellons de l'Exposició de Barcelona; Pelayo Martínez va veure aleshores l'oportunitat de crear una fàbrica de terracuita que li permetés abastir de material les seves obres en curs i també les dels seus col·legues. Per aprofitar el bon ofici dels terrissaires de la Bisbal, l'excel·lent qualitat de la matèria primera de la zona i per recuperar la tradició arquitectònica d'ornamentació amb peces de terracuita que tant admirava Pelayo Martínez en les obres dels seus predecessors, l'any 1928, juntament amb Mario Fina de Caralt, advocat, alcalde i banquer, i Salvador Fuster, que ja tenia un petit taller de ceràmica, fundaren Terracotta Fuster SA. La fàbrica va tenir entre els seus clients els col·legues arquitectes Manuel Mayol i Josep M. Ribas, autors del projecte del Palau de l'Agricultura, davant del de les Arts Gràfiques, i Josep Goday, que construïa el Palau de la Ciutat de Barcelona a la plaça de la Font Màgica, i també els Grups Escolars de l'Ajuntament i la Casa de la Maternitat a Pedralbes. La fàbrica, però, va ser objecte d'una mala administració i el negoci trontollà, fet que va provocar la desvinculació de Pelayo Martínez del projecte.

També és en aquest moment que treballà, junt als arquitectes Masó i Folguera, en la urbanització de s'Agaró, amb projectes de cases d'estiueig per a artistes, com la casa per al pintor Joan Colom, la casa del Dr. Guàrdia i la casa Clavell i la casa Portas, entre d'altres, totes projectades entorn de 1929. El record d'aquell somni de l'estiueig burgès perdurà en aquell

Casa Clavell a Punta Prima-S'Agaró. 1929.

AHCOAC. DEM GIRONA. FONS PELAYO MARTÍNEZ

Santa Maria de Vilabertran, restaurada a partir de 1957 per Pelayo Martínez.

AHCOAC. DEM GIRONA. FONS PELAYO MARTÍNEZ

Escola d'Arquitectura (ETSAB) de Barcelona. Un projecte signat per Pelayo Martínez juntament amb Eusebi Bona i Josep M. Segarra. 1954-55.

AHCOAC. DEM GIRONA. FONS PELAYO MARTÍNEZ

Panteó per a Joaquina Corbera de Figueres. 1922.

Poble Nou de Llers, construït per la Direcció General de Regiones Devastadas amb projecte de Pelayo Martínez. 1939.

espai i Pelayo Martínez fou un dels arquitectes que hi van contribuir.

La proclamació de la República va comportar que es possessin en primera línia les necessitats d'infraestructura que el retard general del país provocava. Va ser el moment de la redacció de projectes d'escoles a l'Alt i el Baix Empordà, com la de Sant Climent de Peralta (1933), la Bisbal (1935), Maçanet de Cabrenys, Roses i Llançà (1936), i un primer projecte d'Escola d'Arts i Oficis a la Bisbal (1931). En el repertori de Pelayo Martínez s'incorporaren, al costat dels habitatges burgesos, petites casetes menestrals de planta baixa en els carrers de les poblacions en creixement.

És d'aquells anys, també, el moment del projecte de casetes per a obrers als carrers Tapis i Orient de Figueres (1931). En tots ells s'observa un acostament als models racionalistes, tocats però per l'aire mediterrani, que mai abandonà del tot.

En aquest mateix període, l'any 1935, fou nomenat per concurs-oposició arquitecte assessor del Patronat de la Costa Brava de la Generalitat republicana, càrrec que pogué exercir durant dos mesos, perquè el triomf del Front Popular el febrer de 1936 portà la dissolució d'aquell organisme.

L'esclat de la Guerra Civil va representar de nou la mobilització de l'arquitecte Pelayo Martínez. Per la seva professió fou encarregat de la direcció d'obres de defensa a la Zona Naval de Ròses, encàr-

rec que ell va ajornar mentre s'esmerçava en l'aplanament d'una carretera de la zona, cosa que va provocar el seu empresonament i condemna a mort. També fou encarregat de l'habilitació de l'església de Cadaqués com a presó, fet que l'arquitecte va aprofitar per ordenar l'emparedament del retaule major, una joia del barroc català que es va poder salvar per la seva intervenció.

A la postguerra, gràcies als seus contactes amb Madrid, aconseguí l'estatut de «pueblo adoptado» per a Llers, Port de la Selva i la ciutat de Figueres. Des del seu càrrec d'Arquitecto Jefe Comarcal de Regiones Devastadas dirigí la construcció del Poble Nou de Llers, que irònicament batejà en els seus documents de treball com a «Llurs llars de Llers», i emprengué nombrosíssimes obres de reconstrucció d'habitatges a tota la comarca, i especialment a la bombardejada Figueres, que fou declarada «Ciudad adoptada por el Caudillo».

Pelayo Martínez, com els seus coetanis, s'adaptà a la llarga postguerra i construï, amb els materials a l'abast i sobretot els minvats pressupostos, un nombre important d'habitatges de renda limitada, així com petites ampliacions i adaptacions de postguerra en edificis existents. També és l'autor de molts altars i esglésies reconstruïts després de la guerra. Cap als anys seixanta, la prosperitat econòmica es va traduir en eferescència constructiva, tant a la costa de tot

Maria Pelayo
Arquitecta

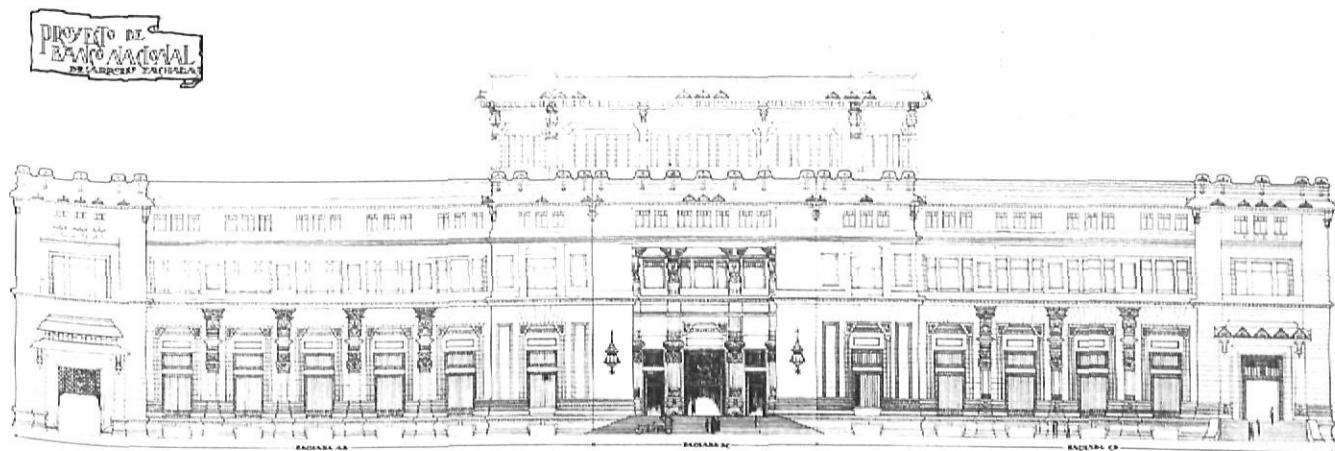
l'Empordà com a les seves capitals comarcals. L'arquitecte s'adaptà i canvià d'escala i, amb la contenció que li permetien les circumstàncies, projectà i edificà en el mimetisme d'aquell urbanisme desfermat. En són exemples, l'any 1939, la reforma per a hotel de la finca Rocamar a Cadaqués, l'Hotel Punta de Sant Esteve a Palamós, l'any 1956, el projecte de Club Mediterrané al Cap de Creus, el 1961, i l'Hotel Coral Playa de Roses el 1964, entre d'altres.

A llarg de tota la seva trajectòria professional no abandonà la carrera docent amb els alumnes de l'Escola d'Arquitectura, de la qual era professor des de 1925. El 1942 ja era catedràtic de projectes de tercer curs i aquesta condició de professor el portà a participar activament en el Congrés de la Unió Internacional d'Arquitectes a l'Haia el 1957, malgrat ser el representant d'un Estat no reconegut per aquell organisme. En el mateix moment, amb Eusebi Bona i Josep M. Sagarra, projectà la nova Escola d'Arquitectura de Barcelona. El 1945 també fou nomenat acadèmic de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. No obstant això, continuà exercint d'arquitecte municipal de la Bisbal i de Portbou, i projectant a tot l'Empordà i també a la ciutat de Barcelona, a tots nivells. En són exemples les escoles parroquials de Santa Engràcia al barri del Verdum el 1944 o el projecte d'adaptació de l'Escola de Belles Arts Sant Jordi el 1945.

Durant tota la seva vida es va distingir, també, pel seu interès en la protecció del patrimoni històric. A l'episodi del retaule barroc de Cadaqués cal afegir la seva intervenció en la recuperació i restauració de Santa Maria de Vilabertran i les actives campanyes que va protagonitzar per salvar el convent de la Divina Providència, obra de Josep Roca i Bros, i la Cambra Agrícola, obra de Josep Azemar, a Figueres, i l'informe desfavorable que va emetre i que precedí la seva jubilació forçosa en el cas de l'edifici Torre Bisbal de la Bisbal. Trenta-cinc anys després, en l'*sky-line* de la capital del Baix Empordà, s'aixeca acusador el testimoni d'aquella palestra.

Pelayo Martínez va morir a Figueres el 13 de juny de 1978. Els qui el van conèixer diuen que era veherent en les discussions, sobretot si es tractava de la seva arquitectura, i també molt fidel amb els seus col·laboradors, que tenia entre els seus amics i esdevenien puntal de la seva intensa activitat professional. Els qui sabem d'ell per les seves obres i els seus papers hem volgut acostar-nos a la seva figura sense menystenir detalls i actituds, moments de glòria i alguns de més desafortunats. En tot cas, hem intentat incorporar a la nostra història col·lectiva el petit fragment del passat que com a arquitecte i com a ciutadà va protagonitzar.

Rosa M. Gil i Tort és historiadora i arxivera.

Projecte de final de carrera de Pelayo Martínez.
 Edifici per al Banc Nacional. 1920.

ESCALA 1:100

Vilatge Club Méditerranée

«Quan varen venir a encarregar-me aquest treball m'hi vaig pensar molt abans d'acceptar-lo, doncs em dolia que aquell Pla de Tudela, tant extraordinàriament privilegiat i tan estimat per mi, fos profanat per males mans; jo hauria volgut que quedés sempre tal com jo l'havia conegut, en estat primitiu i salvatge.

«Quan erem cadells, en temps de vacances havíem anat a acampar-hi en diferents ocasions; sortíem de Cadaquers on estiejaven els germans Xirau i En Dalí i recollint En Sutra a Figueres hi anàvem per mar i ens hi passàvem alguns dies, fins que sens havien acabat les provisions, ens enteníem molt bé "nos amb nos" i vàrem passar-hi dies inoblidables. En més d'una ocasió ens hi havia atrapat una tempesta que ens obligava a refugiar-nos en una cova que hi ha sota l'Aguila cova que varem batejar amb el nom de "Calipso" i que avui encar els del club la conserven: m'agradaria tenir la vostra ploma per a poder descriure l'espectacle ofert per el paisatge en un negra nit de llamps i tronada d'estiu, amb un bé de Déu de

llamps que il·luminant les roques de "El Camell" i "l'Aguila" donaven al paisatge un efecte dantesco i això anava acompanyat dels corresponents trons que dins de la Cova retruny de tal manera que donava l'impressió que les entranyes de la terra s'obrien sota els nostres peus; cregueu-me, records que no es poden pas oblidar. »Després d'haver-ho ben pensat, vaig acceptar l'encàrreg pensant que si no ho feia jo no es deixaria pas de fer i el que ho intervingués és ben segur que no ho hauria pres amb tant de respecte i carinyo.

«El vilatge es compon d'uns elements, aquest en nombre important, ja que s'allotja a una gran quantitat de persones, com són les celdes, totes bipersonals i per tant element de poc volum que no va ésser massa difícil de camuflar, les varem agrupar en petites unitats preocupant-nos de que, vistes des del mar donessin la impressió d'una volada de gavians».

Pelayo Martínez, currículum enviat a Josep Pla. 1976.

AHCOAC. Fons Pelayo Martínez

El complex del Club Méditerranée. 1961.

AHCOAC. DEM GIRONA. FONS PELAYO MARTÍNEZ

Manuel Pelayo
Arq.

Urbanització Torre València

«Va ésser en ocasió d'un berenar a casa del meu bon amic D. Joan Rasós, constructor exercint a La Bisbal i els seus entorns, que em va comentar que es posava a la venda una bona part de la finca de "La Condesa" com en deia la gent, situada a la part de mitjorn de Torre València, meravellosa finca poblada de pins i alzines sureres i amb una força extensa faixa de litoral.

Jo la coneixia prou bé per haver-m'hi passat hores de repòs ajegut escoltant amb delectança el gran concert que produeix el vent al seu pas entre els pins i abrandat d'entusiasme vaig dir que per poc que es pogués calia evitar que la tal finca anés a parar a mans estranyes, ja que amb seny es podia fer una urbanització model. El Sr. Rasós que em coneixia i m'havia tractat asiduament des de la meua arribada primera a La Bisbal, ja feia per tant uns quants anys, i creia en mi, en la mateixa setmana era propietari de l'esmentada finca.

«L'obra d'urbanització era d'envergadura i per tal de portar-la a cap, es va constituir una Societat; per causes que no és del cas exposar aquí, varen entrar a formar part d'aquesta societat uns senyors de Barcelona d'una brillant posició econòmica i de gran predicament en el món empresarial. Ni mai que ho haguéssim fet, doncs ara no hauriem de lamentar l'existència del Monstre-Hotel Eden Mar i la cosa s'hauria portat per altres camins. [...]

«A l'empendre els treballs d'aquesta urbanització, on hi tinc fets alguns treballs que me'ls estimo força, el grup bisbalenc vàrem considerar que seria convenient donar fe de vida i que millor que gastar diners en anuncis seria millor utilitzar-los fent l'Entrada a l'Urbanització que fos digna i que invités al passant per la carretera de Palamós a moderar l'accelerador, invitant-lo a visitar l'urbanització [...]».

Pelayo Martínez, currículum enviat a Josep Pla. 1976.

AHCOAC. Fons Pelayo Martínez

Projecte d'entrada a la urbanització de Torre València de Calonge. 1954.

